

Грива О. А.

Гуманітарна експертиза технологій освіти і толерантизація молодіжного середовища

Висвітлюються питання сутності, механізмів та порядку гуманітарної експертизи технологій освіти, які спрямовані на формування толерантності в полікультурному молодіжному середовищі України.

На початку нового тисячоліття вчені та практики, особливо, дослідники освітніх технологій (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Лутай, О. Пехота та ін.) відображали той факт, що настає час, коли в основу технологій в освіті майбутнього повинно бути покладено принципи гуманістичного світогляду, які передбачають формування таких якостей особистості, як відмова від авторитарного стилю взаємодії, тоталітаризму; шанобливе ставлення до іншої особистості та інших культур, цінностей та віри; толерантності, як інтегративної якості особистості. В заданій парадигмі нами запропоновано декілька технологій, спрямованих на виховання толерантності у молоді в умовах полікультурного середовища України. Дані технології пройшли апробацію в полікультурному просторі Автономної Республіки Крим: в мережі соціальних служб для молоді і сім'ї, в дитячих таборах Міжнародного дитячого центру «Артек», в навчальних закладах різного рівня Кримської Автономії.

В формах і методах даних технологій переважають інтерактивні, зорієнтовані на самобутність учасників, на їх активність, критичність та вільність мислення і комунікативну озброєність. Тому технології, що ми пропонуємо, містять значну частку таких методів як дискусії, дебати, тренінги, змагання, ігри. Дані методи і форми, окрім вже названих доброчесностей, ще здібні сприяти сублімації підліткової та молодіжної інтолерантності, перетворюючи енергію агресії на конструктивність комунікацій. Для перевірки, по — перше, права на існування даних технологій в системі освіти України, та, по — друге, їхньої ефективності, нами запропоновано здійснити гуманітарну експертизу педагогічних технологій, спрямованих на підвищення рівня толерантності молоді в полікультурному середовищі.

Педагогічна технологія, чи технологія освіти відображає процес реалізації цілей та завдань освіти і базується на знанні системи учень (вихованець) — вчитель (вихователь) — середовище у визначених умовах (індивідуального, чи групового навчання, полікультурності, глобалізації і т.і.). Аналізуючи філософську та психолого — педагогічну літературу з даного питання, можна виділити в структурі освітньої технології наступні компоненти: концептуальна основа, змістовна частина, процесуальна частина (організація, методи, форми).

Звертаючись до технологій формування толерантності особистості та в суспільстві взагалі, тобто толерантизації суспільства, ми намагалися продовжити розвиток технологічного підходу в рішенні соціаль-

них проблем, залучаючи теоретико — методологічний апарат та інші можливості філософії освіти.

Виходячи з характеру соціально — освітньої технології, особливостей полікультурного середовища України та специфіки виховної роботи з молоддю, нами були запропоновано та впроваджено низку технологій у сфері формування толерантності у молоді:

- Формування культури гуманних відносин в сім'ї, як соціально-муніституті;
- Виховання толерантності в профілактиці негативних явищ у молодіжному середовищі;
- Створення позитивних комунікативних установок у молоді;
- Формування толерантності в молодіжному середовищі як спосіб профілактики конфліктів на національному ґрунті;
- Міжнародний фестиваль «Змінимо світ на краще!» в «Артеці».

З метою перевірки спроможності та ефективності даних технологій виховання толерантності у молоді нами була здійснена гуманітарна експертиза системи формування толерантності у молоді в полі культурному середовищі.

Гуманітарна експертиза — це особливого роду діяльність, яка спрямована на міждисциплінарний аналіз проектів, управлінських рішень, а також відповідної діяльності і акцій з метою виявити їхні можливі для людей і соціуму наслідки. Гуманітарна експертиза націлена на те, щоб зробити зважену оцінку дії різного роду нових технологій — промислових, сільськогосподарських та соціальних — на стан людського потенціалу країни. Характеризуючи гуманітарну експертизу, як метод наукового дослідження, важливим є визначення об'єкту експертизи та експертів, які проводитимуть експертизу.

Під об'єктом гуманітарної експертизи розуміють той або інший предмет, який впливає на людину і з яким людині доводиться так чи інакше взаємодіяти, або технологія як таке, що включає не тільки предмет, але перш за все — можливі способи взаємодії з ним [5]. Найчастіше під об'єктом гуманітарної експертизи розуміють перш за все науково — технічні або соціальні новації. Таке розуміння, втім, нерідко виявляється занадто вузьким, не стільки тому, що людина при цьому відсовується на другий план, скільки тому, що інновація є певним предметом, а також припускає і певні способи і практики його вживання, операції з ним і таке інше. На соціальному рівні саме ця сторона справи і є найістотнішою. Дійсно, значущі для людини і суспільства результати звичайно породжує не сам предмет, а пов'язані з ним способи взаємодії, наслідки, до яких ведуть ці взаємодії, і, нарешті, ті зміни, які викликаються в суспільстві цими взаємодіями.

Тому, не тільки в онтологічному, але і в методологічному відношенні в процесі гуманітарної експертизи, як правило, звертаються не до предметів, а до технологій, оскільки при такому підході можливо виділити чинники ризику та ті параметри, на які можна впливати і які можна змінювати. Саме технології володіють тими властивостями комплексності і цілісності, які і дозволяють їх розглядати як об'єкти при проведенні гуманітарної експертизи. Важливим є те, що гуманітарна експертиза дозволяє застосовувати випереджаюче реагування. Представляється, що можливе цілком ставити питання і про випереджаюче реагування, яке починається не після, а до того, як ризик для людсько-

го потенціалу стає очевидним. Можливість такого випереджаючого реагування припускає можливість прогнозування перспектив розвитку процесу чи технології, а також негативних наслідків, ризиків, загроз для людського потенціалу, доки відносно нього не показане зворотне.

Дані можливості допомагають зробити висновок про соціально необхідну систематично організовану діяльність, спрямовану на прогнозування наслідків та виникаючих загроз для людського потенціалу. Ядром такого роду діяльності стає гуманітарна експертиза [5,344].

В філософському плані гуманітарна експертиза витікає з опозиції двох ціннісних систем, яку можна представити і як протистояння позиції спостерігача феноменів зовнішнього і внутрішнього світу, з одного боку, і позиції дослідника, що здійснює активні втручання і зміни. Виразником першої позиції є І. Гете, який закликав «бачити речі, як вони є». Сучасна філософія науки відкидає позицію «чистого спостерігача» як неконструктивну, оскільки вона не враховує конструктивні можливості пізнання і, навіть більше, самого сприйняття.

Друга позиція — позиція дослідника, яка є провідником ідеї втручання, дії, експерименту, зміни. Одним з найвпливовіших виразників другої позиції став К. Маркс, який писав в Тезисах до Фейєрбаха: «філософи лише різним чином пояснювали мир, але справа полягає в тому, щоб змінити його» [6,4]. Критика К.Маркса, спрямована тут проти позиції, що претендує на пояснення світу таким, який він є сам по собі, але практикоорієнтована філософія сучасності має на увазі можливість зміни світу, його посибілізм. А тому інновації не тільки можливі, а і бажані, що призводить до необхідності опрацювання механізмів, які дадуть можливість проведення експертизи з метою оцінки наслідків та ефективності інновацій.

Друга важлива складова методології гуманітарної експертизи — це питання про експертів: експерт — професіонал, або хто — небудь інший? Перша позиція — аналітик, справжній вчений — дослідник, блискучий адміністратор. Експерт — це дослідник визначеного предмету, фахівець в даній області, майстерний і мудрий оцінювач, знавець потрібної сфери, спец у визначеному науковому і практичному просторі, справжній ас серед споріднених професіоналів [7,8]. В цій характеристиці стверджується винятковість професійних і особистих якостей. Разом з тим підкреслюють незрозумілість, хто і як оцінюватиме наявність і ступінь у конкретного індивіда всіх цих якостей. Чи не передбачається при цьому наявність особливого класу експертів по експертах, тобто тих, хто повноважний робити вибір серед сукупності кандидатів (Б. Г. Юдин, Е. Г. Юдина).

Аналіз наукової літератури щодо гуманітарної експертизи показує, що від учасника гуманітарної експертизи, не обов'язково вимагають всіх цих виняткових якостей. Більш того, у багатьох випадках саме для гуманітарної експертизи значення має здатність експерта адекватно виразити інтереси рядової людини, на яку і спрямовані дії інновації. Наприклад, сьогодні в суспільстві йдуть гострі дискусії про реформування освіти, чи охорони здоров'я. Обмеженими виявляються можливості представити свої позиції у цих дискусіях тих, на кого ці реформи направлені і хто безпосередньо на собі відчує наслідки цих реформ. Тому у ролі експертів в гуманітарній експертизі повинні виступати як фахівці, так і ті, на кого спрямовані дії інновації.

В даній статті ми пропонуємо розглянути більш докладно питання про гуманітарну експертизу технологій, спрямованих на толерантизацію молодіжного середовища, на прикладі комплексної педагогічної технології «Міжнародний фестиваль «Змінимо світ на краще!» в «Артеці», яка включила в себе багато окремих технологій, спрямованих на виховання толерантності молоді, такі як: соціально — психологічний тренінг, рольові та ділові ігри, дискусійні клуби та інші.

Фестиваль проходить в «Артеці» протягом семи років, він є прикладом комплексного підходу до вирішення проблеми формування толерантності у молоді. Головною метою Фестивалю є налагодження, розвиток та зміцнення дружніх, добросусідських відносин між країнами — учасницями Фестивалю. Фестиваль покликаний забезпечити тісніше спілкування між дітьми та молоддю шляхом знайомства з національними традиціями та звичаями різних країн, обміну творчими досягненнями серед учасників. Він сприятиме зміцненню громадської позиції молоді щодо встановлення миру та стабільності.

Фестиваль був заснований у 2000 році Державним Комітетом України у справах сім'ї та молоді, Всеукраїнським благодійним Фондом Надії і Добра та Міжнародним дитячим центром «Артек».

Постійними учасниками Фестивалю спочатку були: Болгарія, Грузія, Росія, Румунія, Туреччина та Україна. Співзасновники Фестивалю вирішили, що до нього можуть приєднуватися всі, хто поділяє ідеї Фестивалю. Тому кількість учасників весь час розширюється: в 2003 році в ньому брали участь 14 країн, включаючи: Азербайджан, Вірменію, Македонію, Марокко, в 2006 — 22 країни, в 2007 — 27 країн.

Завданням першого етапу Фестивалю був відбір учасників та формування делегацій країн — учасниць. Делегації країн — учасниць формуються відповідно до щорічної програми Фестивалю, за вікових особливостей та стану здоров'я дітей. Країни — учасниці можуть оголошувати конкурси з метою направлення для участі у Фестивалі найбільш яскравих представників дитячого та молодіжного руху.

Другий етап Фестивалю проходить саме в Міжнародному дитячому центрі «Артек». Програма Фестивалю була побудована з урахуванням надання учасникам більш широких можливостей для спілкування, взаємодії, презентації культури та традицій своєї країни, а також реалізації спільних творчих проектів.

Основними заходами Фестивалю стали: урочисті церемонії, дні країн — учасниць, День миру, ігрові шоу та змагання, дискусійні клуби, творчі лабораторії та тренінги, в тому числі, і тренінги толерантності. В дискусійних клубах обговорювалися теми, які є найбільш важливими з точки зору виживання людства, наприклад: ненасильницька поведінка, толерантність у стосунках в молодіжному середовищі, забезпечення дотримання прав дітей та молоді в різних країнах.

Під час тренінгів толерантності молодь мала змогу у навчальних ситуаціях міжкультурного спілкування переживати у реальних умовах спілкування в межах фестивалю, використовувати власний досвід та впізнавати досвід інших стосовно міжкультурних комунікацій.

Тренінг проводився в групах, до складу яких входили підлітки — представники різних делегацій. Під час роботи в тренінгу учасники під керівництвом тренера знайомилися з поняттям «толерантність», актуалізували його до ситуації Фестивалю, ділилися своїми враження-

ми від сприйняття інших культур, спілкування з представниками різних країн, проектували отримані знання на особливості своєї країни.

Дискусії були однією з найбільш складних в інтелектуальному та психологічному плані з форм роботи на Фестивалі. Тому в клубі брали участь старші підлітки, які вже мають певний соціальний досвід, вміють самостійно та критично мислити та послідовно викладати свої думки. На кожній з трьох — чотирьох зустрічей — занять для дискусії обиралася певна тема: ненасильницькі дії, толерантна поведінка, права дітей та молоді. В процесі обговорення підлітки приходили до висновків, що представників різних культур можуть розділяти їхні погляди на життя, на способи вирішення суперечностей, невміння, або небажання жити у злагоді з іншими, відмінними від тебе. Молодь намагалася створити образ суспільства, де провідними були б ненасильницькі дії, конструктивне мислення та толерантні стосунки між співгромадянами. Найбільші труднощі викликали питання співіснування принципів ненасильництва та толерантності, з одного боку, які є запорукою виживання сучасного людства, та необхідності бути готовими до боротьби, до захисту своїх надбань у разі агресії з якогось боку.

Під час реалізації завдань виховання толерантності та полікультурної освіти підлітків та молоді значну ефективність можуть мати ділові та рольові ігри (особливістю рольової гри є те, що значна увага в неї, на відміну від ділової, приділяється спілкуванню). Вони допомагають учасникам в ігровій ситуації переживати емоції, пов'язані з культурним контекстом існування особистості, впізнати свої стереотипи, реальні уявлення та сприйняття людей іншої культури, а також виробляти продуктивні шляхи функціонування у інших культурах. Ці особливості гри продуктивно використовуються теоретиками та практиками полікультурної освіти (Величко В.В., Дергай А.В., Дмитрієв Г.Д., Карпієвич Д.В., Славчик О.М.).

Використання ділових ігор в навчально — виховному процесі обумовлено ще рядом факторів, таких як: досвід та індивідуальні особливості викладача, існування певних навичок, досвіду та рівня розвитку тих, хто навчається.

Аналіз більшості цих ігор демонструє їх спрямованість на те щоб:

- Навчити як функціонує культура;
- Надати учасникам можливість відчувати причини та наслідки міжкультурного непорозуміння;
- Показати що означає знаходитись у незнайомому чи ворожому культурному середовищі.

На наш погляд, саме ці ігри допомагають молоді через емоційне включення в ігрову ситуацію краще зрозуміти та відчувати особливості полікультурного світу, основи діяльності та поведінки в полікультурному середовищі. Але гра дозволяє «включити» не тільки емоційність та почуття, а і інтелект. Тому після того, як була закінчена ігрова ситуація зустрічі представників різних культур, чи їй подібні, обов'язково проводилися з учасниками обговорення таких питань:

1. З якими труднощами зустрічається людина, яка потрапила в іншу культурну групу (етнічну, релігійну, мовну)?
2. Які почуття відчувала кожна з контактуючих сторін?
3. Які правила обов'язково виконувати коли потрапляєш у інше культурне середовище?

4. Чи можна зрівнювати різні культури? Як що можна, то як?
5. Які стереотипи та упередження були для вас актуальними під час гри?
6. Як би ви порекомендували приготуватися тому, хто збирається поїхати в країну з іншою культурою?
7. Який досвід ви придбали в ході гри? Які зробили для себе висновки?

Таким чином, використання в процесі виховання та освіти інтерактивних методів і форм навчання спрямоване на формування в молоді культури толерантності, як частки особистої культури, яка складається з комплексу знань про особливості функціонування полікультурного соціуму, умінь організації взаємодії суб'єктів названого соціуму та визначених якостей толерантної людини.

Усього у Фестивалі одноразово брали участь понад 400 дітей та молоді з різних країн. А також у даній технології були задіяні дорослі — студенти різних вузів України, Росії, Білорусі, Молдови, які працювали з молоддю.

Для оцінки впливу Фестивалю на рівень толерантності молоді, яка приймала в ньому участь, нами було проведено вибіркові опитування та анкетування серед учасників дітей та дорослих. А також зроблені експертні оцінки впливу Фестивалю на рівень толерантності його учасників. Було обрано дві групи експертів: перша група — педагоги — організатори (вожаті), які працювали з загонами, друга група — керівники делегацій країн, що супроводжували учасників на Фестивалі. Керівники делегацій по більшості були: педагоги (шкільні вчителі), батьки (в делегаціях були їхні діти), чи художні керівники творчих колективів, які приймали участь у Фестивалі. З кожною з груп експертів спочатку були проведені тренінгові заняття з проблеми толерантності. Метою занять було актуалізувати поняття толерантності, конкретизувати шляхи виховання толерантності у молоді та звернути увагу дорослих на завдання формування у учасників толерантності на міжособистісному, міжгруповому та міжкультурному рівнях.

Після закінчення головних заходів Фестивалю ми запропонували провести гуманітарну експертизу обом групам — керівникам делегацій під час круглого столу за підсумками Фестивалю, а педагогам — організаторам — у ході підсумкової робочої наради. Кожна з груп експертів підкреслила зростання рівня толерантності молоді — учасників Фестивалю. Графічно зміни, які відбувалися в рівні толерантності учасників Фестивалю, були відображені таким чином, як на Рис. 1.

Узагальнивши результати в ході кількісного та якісного аналізу результатів експертизи цих заходів, ми прийшли до наступних висновків:

1. Розширився світогляд учасників Фестивалю. Вони познайомились з культурами різних країн, традиціями та звичаями різних народів, особливостями представників інших культур. Переконалися, що в світі є багато цікавого, відмінного від того, серед чого вони живуть. Посилилися гуманістичні орієнтації у світосприйнятті молоді, що брала участь у програмі, відкритість іншому досвіду.

2. Збагатився досвід спілкування учасників. Вони познайомилися з представниками інших країн, спілкувалися з ними. Узнали, що «жити в згоді з іншими не так легко», що спілкуючись з іншими, треба усві-

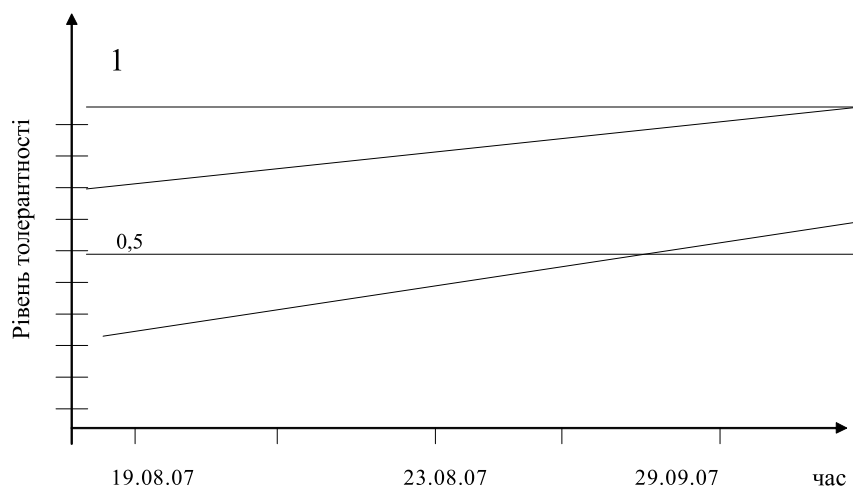

Рис.1

домлювати та урахувувати їхні відмінності. Отримали власний досвід міжкультурного спілкування, який розцінювали як позитивний, тим самим було закладено базис для побудови подальших конструктивних взаємостосунків в сфері міжкультурних комунікацій.

2. Зросла самосвідомість учасників. Вони краще усвідомили сутність своєї культури, оригінальний, притаманний тільки їй досвід, але і зрозуміли, що у різних культурах є багато спільного. Зріс рівень критичності молоді та когнітивна складність мислення — основа для розвитку посибілітського мислення, яке сприяє розвитку вільної, демократичної, толерантної особистості.

3. Змінилося ставлення учасників до таких речей як повага іншої точки зору, терпіння, згода, злагода, сприйняття інших — відмінних від тебе. Ці поняття не тільки були актуалізовані для учасників Фестивалю, а і в значному ступені стали керуючими у власній самореалізації.

4. Змінився характер взаємовідносин усередині делегацій — вони стали більш стабільними, дружніми, щирими, відвертими. Зріс рівень довіри та відкритості у багатьох представників делегацій, що робило особистість більш відкритою, креативною, вільною у справі свого вибору.

5. Зріс загальний рівень толерантності учасників Фестивалю, поліпшились їх стосунки. Кожен мав змогу вийти за рамки своєї культури, отримати новий досвід, збагатитися та дати можливість стати за багатшим іншому.

6. У процесі міжкультурних комунікацій, якому молодь брала участь, народжувалися нові можливості, позитивні якості, потенціал подальшого розвитку особистості.

Спираючись на дані узагальнення, ми зробили висновок про те, що мета та завдання Фестивалю, щодо налагодження та розвитку дружніх, добросусідських відносин між країнами — учасницями Фестивалю через шлях підвищення толерантності його учасників, досягнута.

На наш погляд, даний Фестиваль, як педагогічна технологія, має велике значення для системи освіти в полікультурному середовищі. Він допомагає створювати «простір толерантності», який є необхідним для становлення толерантної особистості.

Аналізуючи результати застосування запропонованих технологій, та результати гуманітарної експертизи проектів ми дійшли висновку, про те що дані освітні технології повинні використовуватися в освіті полікультурних країн з метою толерантизації молоді та підвищення рівня толерантності суспільства.

Література

1. Андрущенко В.П. Основні методологічні принципи філософської рефлексії освіти // Вища освіта України. — 2007. — № 3. — С.5—8.
2. Кремень В.Г. Вища освіта в соціокультурних змінах сучасності // Вища освіта України. — 2007. — № 3. — С.9—13.
3. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти. — К.:Магістр—S,1996. — 256 с.
4. Пехота О.М., Кіктенко А.З., О.М.Любарська і ін. Освітні технології. — К.: А.С.К., 2001.
5. Ашмарин И., Югин Б. Основы гуманитарной экспертизы // Человек. — 1997. — № 3. — С.76—86.
6. Маркс К. Тезисы о Фейербахе // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2 — е изд. Т.3. — М., 1955.
7. Ярская В. Н. Методология конструирующей экспертизы: опыт работы эксперта // Современное российское общество: власть экспертизы. — Саратов, 2003.
8. Солдатова Г.У., Шайгерова Л.А., Шарова О.Д. Тренинг «Учимся толерантности» // На пути к толерантному сознанию. Ответ. ред. А.Г.Асмолов. — М.: Смысл, 2000.

Грива О.А. Гуманитарная экспертиза технологий образования и толерантизация молодежной среды

Освещаются вопросы сущности, механизмах и порядке гуманитарной экспертизы педагогических технологий, направленных на формирование толерантности в поликультурном молодежной среде.

Gryva O.A. Humanitarian examination of technologies of the education directed on tolerance of the youth

In article are taken up questions of the essence, mechanisms and the order of humanitarian examination of the pedagogical technologies directed to formation of tolerance in polycultural youth environment.